

Artykuł przeglądowy

Review article

Data wpływu/Received: **31.03.2017**

Data recenzji/Accepted: **15.05.2017**

Data publikacji/Published: **20.06.2017**

Źródła finansowania publikacji: Wyższa Szkoła Humanitas

Authors' Contribution:

(A) Study Design (projekt badania)

(B) **Data Collection (zbieranie danych)**

(C) Statistical Analysis (analiza statystyczna)

(D) **Data Interpretation (interpretacja danych)**

(E) **Manuscript Preparation (redagowanie opracowania)**

(F) Literature Search (badania literaturowe)

Joanna Podgórska-Rykała¹

ZASADA RÓWNOŚCI PŁCI – WYBRANE REGULACJE PRAWA KRAJOWEGO

WSTĘP

Równość jest jedną z podstawowych wartości filozofii społecznej, myśli politycznej, etyki i prawa. Kategoria ta opiera się na przekonaniu, że wszyscy członkowie społeczeństwa powinni być równi wobec prawa, ale co więcej, powinni mieć też takie same szanse życiowe. Z tej przyczyny równość często występuje w silnym związku z zasadą sprawiedliwości oraz wolności. Trafnie scharakteryzował ten związek Łukasz Wawrowski, wyróżniając dwa aspekty zasady równości: równość stanu początkowego oraz równość stanu docelowego². W tym kontekście przytoczyć można także

¹ Dr; Wydział Administracji i Zarządzania Wyższej Szkoły Humanitas.

² Ł. Wawrowski, *Polityka równych szans. Instytucjonalne mechanizmy zwiększania partycypacji kobiet w strukturach politycznych na przykładzie państw Unii Europejskiej*, Toruń 2007, s. 250.

słowa Giovanniego Sartoriego, że „równe rezultaty wymagają nierównych szans”³, lub Johna Rawlsa, że „nierówności niezasłużone domagają się zadośćuczynienia”⁴. Polski filozof Leszek Kołakowski napisał: „Równość w ludzkiej godności i wynikająca stąd równość praw i obowiązków jest wymogiem, bez którego stoczylibyśmy się w barbarzyństwo. (...) Wiara w tę równość nie tylko chroni naszą cywilizację, ale czyni nas ludźmi”⁵. Wyrównanie szans różnych ludzi, którzy nie ze swojej winy pozostają za innymi można uznać za jedną z możliwych opcji realizacji postulatu sprawiedliwości. Jednym z czynników, który może stać się podstawą różnicowania ludzi i co się z tym wiąże – dyskryminacji, jest płeć.

Niestety, „płeć jako zbiór widocznych, dystynktywnych i uniwersalnych cech to szczególnie dobra podstawa do tworzenia stereotypów”⁶. Mimo że prowadzone od kilkudziesięciu lat badania dowodzą jednoznacznie braku istotnych różnic psychologicznych między płciami, życie kobiet i mężczyzn, a także związane z nim role społeczne cały czas ograniczane są przez zakorzenione w świadomości ludzkiej stereotypy, przekazywane z pokolenia na pokolenie, zamykające ludzi w ciasnych schematach „właściwego” dla nich postępowania. Termin „równość płci” często występuje w dyskursie naukowym i politycznym, co skutkuje wielością ujęć definicyjnych tego pojęcia. Najprościej jednak równość płci definiuje UNICEF, wskazując, iż jest to jednakowa możliwość rozwoju zarówno kobiet, jak i mężczyzn⁷. Skuteczna ochrona praw człowieka, w tym też równości, wymaga jednak solidnych gwarancji i ochrony przed dyskryminacją. Dlatego też równość płci jest jednym z fundamentów prawa międzynarodowego i polityki najważniejszych organizacji o zasięgu światowym i europejskim. Zajmuje także doniosłe miejsce w przepisach prawa krajowego, szczególnie w obecnie obowiązującej konstytucji. Problematyce związanej z konstytucyjną zasadą równości wobec prawa oraz równości płci poświęcono w piśmiennictwie bardzo wiele miejsca⁸.

³ G. Sartori, *Teoria demokracji*, Warszawa 1998, s. 430.

⁴ J. Rawls, *Teoria sprawiedliwości*, Warszawa 1994, s. 144.

⁵ L. Kołakowski, *Mini wykłady o maxi sprawach: o władzy, o sławie, o równości, o kłamstwie, o tolerancji, o podróży, o cnocie, o odpowiedzialności zbiorowej, o kole fortuny, o wielkiej zdradzie i inne*, Kraków 1998, s. 27.

⁶ A. Paczeński, *Kobiety w Parlamencie Europejskim. Przełamywanie stereotypów płci w polityce*, Wrocław 2006, s. 7.

⁷ http://www.unicef.org/gender/gender_57317.html [dostęp: 23.02.2013].

⁸ Więcej na temat konstytucyjnej zasady równości: ibidem; R. Wieruszewski, *Zasada równości i niedyskryminacji*, [w:] R. Wieruszewski (red.), *Prawa człowieka. Model prawny*, Wrocław – Warszawa – Kraków 1991; R. Wieruszewski, *Zasada równouprawnienia kobiet i mężczyzn*, [w:] R. Wieruszewski (red.), *Prawa człowieka. Model prawny*, Wrocław – Warszawa – Kraków 1991; L. Garlicki, *Polskie prawo konstytucyjne. Zarys wykładu*, Warszawa 2001; A. Romańska, *Konstytucyjne podstawy ustroju gospodarczego Polski*, Warszawa 2001; W. Skrzydło (red.), *Polskie Prawo Konstytucyjne*, Lublin 2002; P. Winczorek, *Komentarz do Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2000; M. Masternak-Kubiak, *Prawo do równego traktowania*, [w:] B. Banaszak, A. Preisner (red.), *Prawa i wolności obywatelskie w Konstytucji RP*, Warszawa 2002; Z. Witkowski (red.), *Prawo konstytucyjne*, Toruń 1998; L. Garlicki, *Zasada równości i zakaz dyskryminacji w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego*, [w:] B. Oliwa-Radzikowska (red.), *Obywatel – jego wolności i prawa*, Warszawa 1998; J. Falski, *Ewolucja wykładni zasady równości*

W niniejszym artykule autorka zaprezentowała podstawowe regulacje prawne dotyczące zasady równości płci, odnosząc się do przepisów konstytucyjnych, a także innych aktów prawnych rangi ustawy regulujących m.in. rządową politykę równości płci, prawo wyborcze i prawo pracy. Rozważania zostały uzupełnione o kilka uwag zaczerpniętych z orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego.

ZASADA RÓWNOŚCI PŁCI W POLSKICH KONSTYTUCJACH Z 1952 I 1992 ROKU

Konstytucja Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z dnia 22 lipca 1952 r. w artykule 67 ust. 2 stanowiła, iż obywatele Polski mają równe prawa bez względu na płeć, urodzenie, wykształcenie, zawód, narodowość, rasę, wyznanie oraz pochodzenie i położenie społeczne. Natomiast art. 78 przyznawał kobiecie równe z mężczyzną prawa we wszystkich dziedzinach życia państwowego, politycznego, gospodarczego, społecznego i kulturalnego. Gwarancje równouprawnienia dotyczyły obszarów takich jak: prawo do pracy i wynagrodzenia (zgodnie z zasadą równej płacy za równą pracę), do wypoczynku, do ubezpieczenia społecznego, do nauki, do godności i odznaczeń, do zajmowania stanowisk publicznych. Inne gwarancje równouprawnienia przewidziane przez konstytucję odnosiły się do opieki nad matką i dzieckiem, ochrony kobiety ciężarnej, płatnego urlopu przed i po porodzie, rozbudowy zakładów położniczych, żłobków i przedszkoli, zakładów usługowych i żywienia zbiorowego. Art. 78 ust. 3 zawierał deklarację o umacnianiu przez Polskę pozycji kobiet w społeczeństwie, zwłaszcza matek i kobiet pracujących zawodowo⁹.

Kolejna, uchwalona dnia 17 października 1992 r. ustawa konstytucyjna o wzajemnych stosunkach między władzą ustawodawczą i wykonawczą Rzeczypospolitej Polskiej oraz o samorządzie terytorialnym¹⁰, zwana Małą Konstytucją, utrzymywała w mocy przepisy art. 67 i 78 konstytucji z 22 lipca 1952 r. (art. 77). Analizując orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego, wydane po roku 1997, można zauważyć, iż wcześniejsza linia interpretacyjna została podtrzymana. W związku z tym faktem można uznać, że mimo pewnych różnic w przepisach konstytucji z 1952 roku i 1997 stare orzeczenia trybunału są w pewnym stopniu nadal aktualne.

w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego, „Państwo i Prawo” 2000, nr 1; A. Romańska, *Analiza treści konstytucyjnej zasady równości w oparciu o wybrane orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego*, Studia Prawno-Ekonomiczne 2000, tom LXII.

⁹ Konstytucja Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z dnia 22 lipca 1952 r., Dz.U. 1952, nr 33, poz. 232 z późn. zm.

¹⁰ Ustawa konstytucyjna z dnia 17 października 1992 r. o wzajemnych stosunkach między władzą ustawodawczą i wykonawczą Rzeczypospolitej Polskiej oraz o samorządzie terytorialnym, Dz.U. 1992 nr 84, poz. 426, z późn. zm.

ZASADA RÓWNOŚCI W KONSTYTUCJI RZECZPOSPOLITEJ POLSKIEJ Z DNIA 2 KWIETNIA 1997 ROKU

Obecnie obowiązująca Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku już w swojej preambule odwołuje się do równości: „my, Naród Polski – wszyscy obywatele Rzeczypospolitej, (...) równi w prawach i w powinnościach wobec dobra wspólnego – Polski”¹¹. Art. 32 stanowi natomiast, że wszyscy są wobec prawa równi i mają prawo do równego traktowania przez władze publiczne. Nikt też nie może być dyskryminowany w życiu politycznym, społecznym, gospodarczym z jakiegokolwiek przyczyny. Dalej wskazano w art. 33, że kobieta i mężczyzna w Rzeczypospolitej Polskiej mają równe prawa w życiu rodzinnym, politycznym, społecznym i gospodarczym, w szczególności jeśli chodzi o prawo do kształcenia, zatrudnienia i awansów, wynagradzania, zabezpieczenia społecznego, zajmowania stanowisk, pełnienia funkcji oraz uzyskiwania godności publicznych. W konstytucji z 1997 roku nie pojawiło się już sformułowanie, które zawierała konstytucja z 1952 roku, wskazujące na traktowanie uprawnień mężczyzny jako normy, do której dorównują kobiety („kobieta ma równe z mężczyzną prawa” – art. 78).

Art. 32 zawarty w zasadach ogólnych rozdziału II poświęconego wolnościom, prawom i obowiązkom człowieka i obywatela ustala pojęcie i zakres zasady równości oraz wprowadza zakaz dyskryminacji. Ustawodawca wskazał w nim, iż: „1. Wszyscy są wobec prawa równi. Wszyscy mają prawo do równego traktowania przez władze publiczne. 2. Nikt nie może być dyskryminowany w życiu politycznym, społecznym lub gospodarczym z jakiegokolwiek przyczyny”. Jest to unormowanie *lex generalis* w stosunku do innych przepisów konstytucji, które także, choć już pośrednio, dotyczą kwestii równości. „Zasada równości współtworzy system aksjologiczny konstytucji. Pozostaje w ścisłym związku z innymi zasadami, m.in. z zasadą godności człowieka i wolności, i nie może być interpretowana bez uwzględnienia kontekstu aksjologicznego konstytucji”¹². Ustrojodawca wyróżnił konkretne dziedziny, które są najistotniejsze z punktu widzenia życia i działalności człowieka, są to: sprawowanie władzy, społeczeństwo oraz gospodarka. Uznano, że w tych trzech obszarach realizacja przedmiotowej zasady ma fundamentalne znaczenie. Zasada równości wyrażona w art. 32 to jednocześnie zasada ustrojowa i prawo podmiotowe, tak więc jej znaczenie jest podwójne¹³.

Zasada równości ma charakter uniwersalny, ponieważ odnosi się do wszystkich dziedzin funkcjonowania społeczeństwa i wszystkich zróżnicowań wprowadzanych

¹¹ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. 1997 nr 78, poz. 483, z późn. zm.

¹² A. Łabno, *Zasada równości i zakaz dyskryminacji*, [w:] L. Wiśniewski (red.), *Wolności i prawa jednostki oraz ich gwarancje w praktyce*, Warszawa 2006, s. 37.

¹³ Ibidem, s. 38.

przez prawo¹⁴. Konstytucja zakazuje dyskryminacji „z jakiegokolwiek przyczyny”, co daje możliwość stosowania najszerzej z możliwych interpretacji. Ustrojodawca nie wyróżnił żadnej z owych przyczyn, którymi niewątpliwie mogłyby być: rasa, narodowość, wyznanie czy też pochodzenie społeczne. Na etapie tworzenia projektu konstytucji obawiano się bowiem wpisania (jak i niewpisania) kryterium „orientacji seksualnej”, ponieważ mogłoby to doprowadzić do konfliktu społecznego, wzbudzić skrajne emocje i co najgorsze – doprowadzić do nieuchwalenia nowego prawa¹⁵.

Omawiana konstytucja wskazała kilka szczególnych aspektów zasady równości. Obrazuje je tabela nr 1.

Tabela 1. Konstytucyjne aspekty zasady równości

art. 33	równość kobiet i mężczyzn (szczególne uregulowanie)
art. 25 ust. 1	„równouprawnienie” kościołów i związków wyznaniowych (co nie jest tożsame z „równością”, ale cel i funkcja obu zasad pozwala je wspólnie zakwalifikować)
art. 96 ust. 2 art. 127 ust. 1 art. 169 ust. 2	równość prawa wyborczego w wyborach do Sejmu, na Prezydenta RP oraz do organów stanowiących jednostek samorządu terytorialnego
art. 64 ust. 2	równa dla wszystkich ochrona prawa własności i innych praw majątkowych oraz prawa do dziedziczenia
art. 60	jednakowe dla wszystkich obywateli polskich zasady dostępu do służby cywilnej (od czasu wejścia do Unii Europejskiej pojawia się kwestia dostępu także dla obcokrajowców, obywateli państw członkowskich)

Źródło: opracowanie własne na podstawie: L. Garlicki, *Polskie prawo konstytucyjne. Zarys wykładu*, Warszawa 2008, s. 96 oraz Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.

Jeżeli chodzi o zakres podmiotowy zasady równości wyrażonej w art. 32, to należy wspomnieć, że przed rokiem 1997 przepis odnosił się tylko do osób fizycznych¹⁶. Mogłoby się wydawać, że obecnie zasada równości także odnosi się wyłącznie do osób fizycznych, na co wskazuje tytuł rozdziału, w którym ją umieszczono: „Wolności, prawa i obowiązki człowieka i obywatela”, jednak z analizy „nowego” (po 1997 roku) orzecznictwa TK wynika, iż dostrzega on dwa rodzaje adresatów art. 32: pierwotnych (organy państwa) oraz wtórnych (osoby fizyczne i prawne). W pierwszym przypadku chodzi o wszelkie organy władzy publicznej, które stanowią bądź też stosują prawo. Adresaci wtórni (osoby fizyczne i prawne) mają bowiem prawo do równego traktowania przez te organy¹⁷. Ustrojodawca, aby określić krąg adresatów, użył sformuło-

¹⁴ J. Oniszczyk, *Równość: najpierwsza z zasad i orzecznictwo TK*, Warszawa 2004, s. 29.

¹⁵ L. Garlicki, *Polskie prawo konstytucyjne. Zarys wykładu*, Warszawa 2008, s. 95.

¹⁶ Orzeczenie TK z dnia 27 czerwca 1995 roku, sygn. akt K 4/94 – chodziło o pozycję prawną dłużnika, banku bądź innego wierzyciela, który jest osobą prawną, OTK ZU 1995, poz. 16.

¹⁷ J. Oniszczyk, *Równość: najpierwsza z zasad...*, s. 37.

wań: „wszyscy” i „nikt”, co oznacza, że zarysował zakres podmiotowy prawa do równego traktowania bardzo szeroko i w pewnym sensie stworzył możliwość elastycznej jego interpretacji. Dla porównania – ustawa zasadnicza z 1952 roku zasadę równości odnosiła tylko do „obywateli”¹⁸.

„Z punktu widzenia zasady równości niedopuszczalne (...) jest różnicowanie obywateli ze względu na takie kryteria, które prowadzą do powstania zamkniętych kategorii obywateli o zróżnicowanym statusie prawnym. Przykładem takiego kryterium jest płeć”¹⁹. Treść art. 33 konstytucji stanowi rozwinięcie i konkretyzację postanowień zawartych w art. 32. Przedmiotem tej regulacji jest szczególna materia: równość płci, czyli równość kobiet i mężczyzn. Oczywiście sformułowany w art. 32 zakaz dyskryminacji z jakiegokolwiek przyczyny dotyczy także zakazu dyskryminacji ze względu na płeć. Jednak biorąc pod uwagę to, że ustrojodawca bardzo szeroko uregulował ów zakaz dyskryminacji, tworząc uniwersalny przepis obejmujący praktycznie wszystkie dziedziny życia, należało zwrócić szczególną uwagę na kwestię równości płci. Praktyka życia społecznego, politycznego i gospodarczego dowodzi, że jej faktyczne zagwarantowanie jest sprawą niezwykle trudną do osiągnięcia.

Ustrojodawca podkreślił w art. 33 ust. 1, że w Polsce kobieta i mężczyzna „mają równe prawa w życiu rodzinnym, politycznym, społecznym i gospodarczym”. To zrównanie w sensie formalnym, a więc prawnym, powinno znaleźć pełny wyraz w praktyce życia. Dlatego też w kolejnym ustępie art. 33 przedstawiono konkretne przykłady, wskazując, w jakich obszarach należy zwrócić szczególną uwagę na zagwarantowanie równości kobiet i mężczyzn. Są to: kształcenie, zatrudnienie i awansowanie, jednakowe wynagrodzenie za jednakową pracę o jednakowej wartości, zajmowanie stanowisk, pełnienie funkcji, uzyskiwanie godności publicznych i odznaczeń. Jest to katalog otwarty – użyto sformułowania „w szczególności” – co oznacza, że są to tylko niektóre (przykładowe) z wielu obszarów istotnych z punktu widzenia realizacji równości płci.

Jeśli chodzi o stanowisko TK w kwestii równości płci, to jest ono bardzo klarowne. W orzeczeniu z 1987 roku wskazano, że: „ustawodawca dążył w całym prawie pozytywnym w sposób konsekwentny do zapewnienia równości płci, a mając to na względzie przyznał nawet kobietom dodatkowe w porównaniu z mężczyznami uprawnienia celem zagwarantowania realizacji równouprawnienia (np. w prawie pracy – urlopy macierzyńskie, w prawie rodzinnym – alimentowanie kobiet samotnych)”²⁰. Orzeczenie to, dotyczące limitów przyjęcia na studia medyczne, było istotne, gdyż to właśnie w nim „po raz pierwszy podjęto problem dyskryminacji kobiet”²¹. W innym orzeczeniu zapewniono, iż „polskie prawo pracy stoi konsekwentnie na stanowisku pełnego zrównania praw kobiet i mężczyzn, z jedno-

¹⁸ A. Łabno, *Zasada...*, s. 41.

¹⁹ L. Garlicki, *Zasada równości i zakaz dyskryminacji w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego*, [w:] B. Oliwa-Radzikowska (red.), *Obywatel – jego wolności i prawa*, Warszawa 1998, s. 60.

²⁰ Orzeczenie TK z dnia 3 marca 1987 roku, sygn. akt P 2/87, OTK ZU 1987, poz. 2.

²¹ L. Garlicki, *Zasada równości...*, s. 60.

czesnym uwzględnieniem biologicznej funkcji kobiety – macierzyństwa²². Także w orzeczeniu z 1997 roku uznano, iż zapewnienie równości stanowi fundament życia społecznego. Odniesiono się w tym kontekście do działań wyrównawczych: „Ponieważ w rzeczywistości społecznej kobieta zajmuje z reguły pozycję słabszą (co jest m.in. wynikiem szczególnej roli kobiety w zakresie macierzyństwa i wychowania dzieci), istnieje konstytucyjne uzasadnienie dla wprowadzania regulacji nadających kobiecie pewne przywileje w porównaniu z mężczyzną, bo jest to instrument prowadzący do zapewnienia kobiecie rzeczywistego równouprawnienia. Innymi słowy, konstytucyjnie dopuszczalne jest tzw. uprzywilejowanie wyrównawcze, tzn. uprzywilejowanie prawne mające na celu zmniejszenie nierówności faktycznie występujących w życiu społecznym pomiędzy kobietami a mężczyznami. Regulacje ustanawiające tego typu uprzywilejowanie wyrównawcze nie mogą być traktowane jako – zakazane na tle zasady równości – regulacje dyskryminujące czy faworyzujące. Ustawodawca może takie regulacje ustanawiać w ramach przysługującej mu ogólnej swobody do stanowienia prawa odpowiadającego założonym celom społeczno-gospodarczym²³. Na gruncie przytoczonego orzecznictwa nie ulega wątpliwości, że założeniem przyjętym przez twórców konsytuacji było zapewnienie pełnej równości płci, jednak z uwzględnieniem szczególnej biologicznej roli kobiet w procesie reprodukcji²⁴.

Ustrojodawca, regulując w ustawie zasadniczej ogólną zasadę równości (art. 32) oraz zasadę równości płci (art. 33) w odmiennych przepisach, chciał (biorąc pod uwagę szczególne stosunki społeczne pomiędzy kobietami i mężczyznami w Polsce) ułatwić interpretację prawa i ograniczyć wszelkie ewentualne wątpliwości²⁵. W praktyce orzeczniczej, w przypadku rozpatrywania zgodności aktów prawnych z art. 33 Konstytucji RP z 1997 roku, można spotkać się najczęściej ze sprawami z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych. Jednak zasada równości ma charakter uniwersalny, ponieważ, jak już zostało wspomniane, odnosi się do wszystkich dziedzin funkcjonowania społeczeństwa. Ustrojodawca, wprowadzając w art. 33 rozwinięcie art. 32, chciał podkreślić szczególną wagę i znaczenie równości ze względu na płeć, gdyż jest ona kwestią bardzo wrażliwą i wymagającą zwrócenia na nią większej uwagi niż na inne czynniki (zmienne) społeczno-demograficzne, mogące stać się źródłem dyskryminacji.

USTAWA Z DNIA 3 GRUDNIA 2010 R. O WDROŻENIU NIEKTÓRYCH PRZEPISÓW UNII EUROPEJSKIEJ W ZAKRESIE RÓWNEGO TRAKTOWANIA

Jeśli chodzi o polskie ustawodawstwo w omawianym obszarze tematycznym, to środowiska feministyczne wielokrotnie próbowały doprowadzić do uchwalenia

²² Orzeczenie TK z dnia 24 października 1989 r., sygn. akt K. 6/89, OTK ZU 1989, poz. 7.

²³ Orzeczenie TK z dnia 29 września 1997 r., sygn. akt K. 15/97, OTK ZU 3_4/1997, poz. 37.

²⁴ A. Łabno, *Zasada równości...*, s. 46.

²⁵ Ibidem.

tw. ustawy o równym statusie kobiet i mężczyzn. Tworzono różne projekty, ale żaden nie spotkał się z wystarczającym uznaniem rządzących.

1 stycznia 2011 r. weszła natomiast w życie ustawa o wdrożeniu niektórych przepisów UE w zakresie równego traktowania²⁶ (nazywana w skrócie ustawą „antydiskryminacyjną” lub „równościową”). Określono w niej szczegółowo, na czym polega zasada równego traktowania oraz wskazano instytucje odpowiedzialne za jej wdrażanie i monitorowanie²⁷. Ustawa zakazała dyskryminacji ze względu na płeć, rasę, pochodzenie etniczne, narodowość, religię, wyznanie, światopogląd, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną. Jest to katalog zamknięty, co oznacza, że inne przesłanki nie wchodzą w zakres stosowania tej regulacji.

Ustawa wprowadziła do polskiego prawa przepisy dyrektyw unijnych²⁸, których niepełne wdrożenie jeszcze niedawno zarzucała Polsce Komisja Europejska. Zgodnie z nowymi przepisami zakazana jest dyskryminacja bezpośrednia, pośrednia, molestowanie seksualne, zachęcanie i nakazywanie dyskryminacji. W przepisach doprecyzowano, w jakich sytuacjach nierówne traktowanie jest przestępstwem, a w jakich różnicowanie poszczególnych grup obywateli jest dopuszczalne. Ustawę stosuje się m.in. w zakresie podejmowania kształcenia zawodowego (doksztalcania, doskonalenia, przekwalifikowania zawodowego oraz praktyk zawodowych), warunków podejmowania i wykonywania działalności gospodarczej lub zawodowej (w ramach stosunku pracy albo pracy na podstawie umowy cywilnoprawnej), przystępowania i działania w związkach zawodowych, organizacjach pracodawców oraz samorządach zawodowych, a także korzystania z uprawnień przysługujących członkom tych organizacji, dostępu i warunków korzystania z instrumentów oraz usług rynku pracy, rozwoju zasobów ludzkich i przeciwdziałania bezrobociu, zabezpieczenia społecznego, opieki zdrowotnej, oświaty i szkolnictwa wyższego, usług, w tym usług mieszkaniowych, rzeczy oraz nabywania praw i energii, jeżeli są one oferowane publicznie (art. 4). Przepisy te nie dotyczą jednak

²⁶ Ustawa z dnia 3 grudnia 2010 r. o wdrożeniu niektórych przepisów Unii Europejskiej w zakresie równego traktowania, Dz.U. 2010, nr 254, poz. 1700, z późn. zm.

²⁷ E. Lisowska (red.), *Polityka różnorodności w administracji centralnej*, Kraków 2012, s. 7.

²⁸ Ustawa dokonuje w zakresie swojej regulacji wdrożenia następujących dyrektyw Wspólnot Europejskich: 1) dyrektywy Rady 86/613/EWG z dnia 11 grudnia 1986 r. w sprawie stosowania zasady równego traktowania kobiet i mężczyzn pracujących na własny rachunek, w tym w rolnictwie, oraz w sprawie ochrony kobiet pracujących na własny rachunek w okresie ciąży i macierzyństwa (Dz. Urz. WE L 359 z 19.12.1986, s. 56; Dz. Urz. UE Polskie wydanie specjalne, rozdz. 5, t. 1, s. 330); 2) dyrektywy Rady 2000/43/WE z dnia 29 czerwca 2000 r. wprowadzającej w życie zasadę równego traktowania osób bez względu na pochodzenie rasowe lub etniczne (Dz. Urz. WE L 180 z 19.07.2000, s. 22; Dz. Urz. UE Polskie wydanie specjalne, rozdz. 20, t. 1, s. 23); 3) dyrektywy Rady 2000/78/WE z dnia 27 listopada 2000 r. ustanawiającej ogólne warunki ramowe równego traktowania w zakresie zatrudnienia i pracy (Dz. Urz. WE L 303 z 2.12.2000, s. 16; Dz. Urz. UE Polskie wydanie specjalne, rozdz. 5, t. 4, s. 79); 4) dyrektywy Rady 2004/113/WE z dnia 13 grudnia 2004 r. wprowadzającej w życie zasadę równego traktowania mężczyzn i kobiet w zakresie dostępu do towarów i usług oraz dostarczania towarów i usług (Dz. Urz. UE L 373 z 21.12.2004, s. 37); 5) dyrektywy 2006/54/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 5 lipca 2006 r. w sprawie wprowadzenia w życie zasady równości szans oraz równego traktowania kobiet i mężczyzn w dziedzinie zatrudnienia i pracy (Dz. Urz. UE L 204 z 26.07.2006, s. 23).

sfery życia rodzinnego i prywatnego. Nowe prawo nie odnosi się także do reklam i dzieł artystycznych, bo ich zastosowanie pogwałciłoby – zdaniem autorów tekstu – istniejącą w Polsce wolność słowa. Ustawa gwarantuje każdemu równy dostęp do towarów, usług oraz zabezpieczenia społecznego.

Zgodnie z jej przepisami każdy, wobec kogo zasada równego traktowania została naruszona, ma prawo do odszkodowania (art. 13) i może dochodzić swoich praw na drodze sądowej (stosuje się wówczas przepisy Kodeksu cywilnego i Kodeksu postępowania cywilnego). Co więcej, w takich sprawach nie stosuje się zasady domniemania niewinności, a tzw. zasadę odwróconego ciężaru dowodu, która zakłada, iż to osoba oskarżona o dyskryminację musi udowodnić, że się jej nie dopuściła (art. 14). Zgodnie z zaleceniami UE ustawa wskazała organ, który ma zajmować się monitorowaniem oraz promowaniem zasady równego traktowania. W Polsce jest nim Rzecznik Praw Obywatelskich, ale oprócz niego kwestiami równościowymi ma również zajmować się urząd Pełnomocnika Rządu do spraw Równego Traktowania (art. 18).

Od dnia 8 stycznia 2016 r. urząd Pełnomocnika Rządu do spraw Społeczeństwa Obywatelskiego i Pełnomocnika Rządu do spraw Równego Traktowania pełni jedna osoba: Adam Lipiński. Do jego zadań należy m.in.: przygotowanie narodowego programu rozwoju społeczeństwa obywatelskiego, monitorowanie wdrażania programu, koordynowanie i monitorowanie współpracy organów administracji rządowej z sektorem organizacji pozarządowych i innych instytucji obywatelskich. Odpowiada on również za przeciwdziałanie dyskryminacji oraz realizację zasady równego traktowania ze względu na płeć, rasę, pochodzenie etniczne, narodowość, religię, wyznanie, światopogląd, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną²⁹.

Omawiana regulacja wprowadziła więc do polskiego porządku prawnego szereg mechanizmów z zakresu równego traktowania. Wśród najważniejszych z nich można wymienić: definicję dyskryminacji, mechanizm odwróconego ciężaru dowodu, możliwość ubiegania się o odszkodowanie dla ofiar nierównego traktowania i prawo do podejmowania działań wyrównawczych wobec grup dyskryminowanych. Ustawa jednoznacznie zdefiniowała też polski model polityki antydyskryminacyjnej, której elementem stał się urząd Pełnomocnika Rządu do Spraw Równego Traktowania. Tym samym stanowisko, które było w przeszłości wielokrotnie zmieniane, przesuwane w strukturach administracji, czy też w ogóle likwidowane, jest obecnie „chronione ustawowo”³⁰.

Zobligowano ponadto polskie władze do opracowania Krajowego Programu Działań na Rzecz Równego Traktowania (art. 22), który został przygotowany po raz pierwszy w 2013 roku. Obecnie już nieobowiązujący Krajowy Program Działań na Rzecz Równego Traktowania na lata 2013-2016³¹ był strategicznym rządowym dokumentem

²⁹ <http://www.spoleczenstwoobywatelskie.gov.pl> [dostęp: 7.06.2017].

³⁰ J. Podgórska-Rykała, *(Nie)równe traktowanie*, [w:] J. Podgórska-Rykała (red.), *Różni w życiu. Równi w prawach. Równość w polityce lokalnej*, Wrocław 2013, s. 39.

³¹ Krajowy Program Działań na Rzecz Równego Traktowania na lata 2013-2016, Warszawa, 10 grudnia

wyznaczającym średniookresowe cele i narzędzia polityki rządu na rzecz równego traktowania. W programie zapisano kluczowe obszary działania, takie jak przeciwdziałanie dyskryminacji na rynku pracy, walka z przemocą wobec kobiet w rodzinie, wobec osób LGBT, walka z mową nienawiści, równe traktowanie w systemie edukacji, ochrony zdrowia, ochrona prawna osób z zaburzeniami psychicznymi, zwiększenie udziału kobiet w procesach decyzyjnych, poprawa dostępu do dóbr i usług dla osób z niepełnosprawnościami i starszych. Program został podzielony na następujące części: zakaz dyskryminacji oraz zasada równego traktowania w aspekcie obowiązujących w Polsce źródeł prawa; obszary, cele i kluczowe działania oraz realizacja i monitorowanie³².

W dokumencie wskazano, że „ogólnym celem polityki równego traktowania jest wyeliminowanie w stopniu jak najwyższym dyskryminacji z życia społecznego w Polsce. Oznacza to konieczność oddziaływania na tworzenie i stosowanie prawa, ład instytucjonalny oraz zachowania społeczne tak, aby nie była naruszana zasada równego traktowania określona w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej oraz obowiązujących aktach prawa krajowego i międzynarodowego. Polityka równego traktowania ma charakter horyzontalny i ze swojej natury dotyczy wielu obszarów sektorowych polityk publicznych realizowanych w obszarach przypisanych poszczególnym działom administracji rządowej. (...). Horyzontalny charakter polityki równego traktowania wymaga zbudowania ram instytucjonalnych, które pozwolą egzekwować zasady stojące u jej podstaw w procesie stanowienia prawa oraz programowaniu i wdrażaniu sektorowych strategii i polityk publicznych. Podstawowym celem, który należy osiągnąć w toku realizacji programu, jest zatem instytucjonalizacja horyzontalnej polityki antidyskryminacyjnej jako polityki skutecznej i akceptowanej społecznie”³³.

O wielokrotnie podniesionej w tym programie konieczności instytucjonalizacji polityki równościowej, która ma wspomóc zachodzące (choć powoli) w społeczeństwie zmiany, pisał Ulrich Beck. Autor wyjaśniał, dlaczego nie da się powrócić już do dawnych schematów (kobiety jako opiekunki domowego ogniska): „równouprawnienia mężczyzn i kobiet nie można realizować w strukturach instytucjonalnych, które zakładają ich nierówność. Nie możemy nowych »okrągłych« ludzi wtlaczać w stare »kanciaste« pudła”³⁴.

Warto wskazać kilka przykładowych interwencji, które w ostatnim czasie podjął rzecznik. Dotyczyły one zarówno dyskryminacji mężczyzn, jak i kobiet. Poniżej zaprezentowano wybrane informacje na ich temat³⁵:

2013 r., http://www.spoleczenstwoobywatelskie.gov.pl/sites/default/files/krajowy_program_dzialan_na_rzecz_rownego_traktowania_przyjety_na_rm_10.12.13.pdf [dostęp: 8.06.2017].

³² J. Podgórska-Rykała, *(Nie)równe traktowanie...*, s. 39-40.

³³ Krajowy Program Działań na Rzecz Równego Traktowania na lata 2013-2016, Warszawa, 10 grudnia 2013 r., http://www.spoleczenstwoobywatelskie.gov.pl/sites/default/files/krajowy_program_dzialan_na_rzecz_rownego_traktowania_przyjety_na_rm_10.12.13.pdf [dostęp: 8.06.2017].

³⁴ U. Beck, *Spółczesność ryzyka. W drodze do innej nowoczesności*, Warszawa 2002, s. 169-170.

³⁵ Informacje pochodzą z oficjalnej strony internetowej rzecznika: www.spoleczenstwoobywatelskie.gov.pl.

1. Skarga dotycząca kwestii nierównego traktowania mężczyzn w Galerii Manufaktura w Łodzi, poprzez wydzielenie specjalnych pokoi rodzinnych oznaczonych jako „pokój dla matki z dzieckiem”. Przedmiotowe pokoje oznaczone zostały piktogramem dziecka i kobiety trzymających się razem za ręce. Niniejsze powoduje zdaniem skarżących, że z pokoju (tak oznaczonego) nie może korzystać ojciec, który na zakupach przebywa w galerii z dziećmi. Pełnomocniczka Rządu do spraw Równego Traktowania wystąpiła do APSYS Management Manufaktura z prośbą o przeanalizowanie opisanego problemu. W odpowiedzi na wystąpienie firma APSYS Management Sp. z o.o. poinformowała, że z przestrzeni dedykowanej dla rodzin mogą swobodnie korzystać zarówno kobiety, jak i mężczyźni. Jednocześnie zobowiązała się do zmiany oznaczeń w trakcie najbliższych prac modernizacyjnych, jakie będą prowadzone w Galerii Manufaktura w Łodzi.

2. List od Stowarzyszenia „Twoja Sprawa” dotyczący kampanii reklamowej filmu „Do Zaliczenia”. Stowarzyszenie „Twoja Sprawa” w okresie wakacyjnym przeprowadziło akcję mającą na celu zaprotestowanie przeciwko ww. reklamie. Plakaty, będące częścią kampanii reklamowej filmu, przedstawiają młodą dziewczynę, nad którą widnieje duży napis „Zalicz ją w te wakacje”. Na plakacie oprócz zdjęcia bohaterki filmu znajdują się również dodatkowe hasła, np. „Potrzebuję supersamca”, „Dziewice są w cenie” oraz „Stracę cnotę, bo mam na to ochotę”. Do chwili obecnej do Stowarzyszenia „Twoja Sprawa” wpłynęło 1330 listów protestacyjnych w tej sprawie. Zdaniem skarżących kampania jest uprzedmiotawiająca, dyskryminująca, narusza dobre obyczaje i buduje niekorzystne stereotypy dotyczące wizerunku kobiet. Biorąc pod uwagę art. 4 Kodeksu Etyki Reklamowej, zakazujący przedstawiania w reklamach treści dyskryminujących, w szczególności ze względu na rasę, przekonania religijne, płeć lub narodowość, pełnomocnik zwróciła się do Związku Stowarzyszeń Rada Reklamowej z prośbą o przeanalizowanie opisanego przypadku pod kątem naruszenia zasad etyki reklamy.

3. Prośba o podjęcie interwencji w sprawie aresztowanego, któremu uniemożliwia się przebywanie wraz z dzieckiem w areszcie śledczym. Obowiązujące przepisy ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks Karny Wykonawczy oraz rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dn. 17 września 2003 r. w sprawie trybu przyjmowania dzieci matek pozbawionych wolności do domów matki i dziecka przy wskazanych zakładach karnych oraz szczegółowych zasad organizowania i działania tych placówek nie regulują sytuacji przebywania ojca z dzieckiem, ponieważ dotyczą wyłącznie kobiet – matek. W opinii Pełnomocnika Rządu do spraw Równego Traktowania narusza to zasadę równego traktowania określoną w art. 32 Konstytucji RP. W odpowiedzi na interwencję pełnomocnika, Minister Sprawiedliwości zadeklarował dokonanie pogłębionej analizy przedstawionego problemu, przy udziale podległych mu jednostek organizacyjnych, a następnie podjęcie dalszych decyzji, nie wykluczając inicjatywy legislacyjnej.

4. W związku z licznymi skargami w sprawie programu TVN „Top Model” dotyczącymi molestowania seksualnego modelek oraz prezentowania treści nieprzyzwoitych, uwłaczających i upokarzających kobiety w ww. programie, Pełnomocnik Rządu do Spraw

Równego Traktowania zwróciła się z prośbą do przewodniczącego Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji, prezesa Zarządu TVN, producenta Top Models i do Rady Etyki Mediów o analizę sytuacji, a także podjęcie stosownych działań w celu wyeliminowania z programu patologicznych zachowań. Pełnomocnik zwróciła uwagę, iż opisywana w programie Top Model sytuacja może stanowić naruszenie zasady równego traktowania ze względu na płeć oraz wyczerpywać znamiona wykroczenia z art. 141 ustawy z dnia 20 maja 1971 r. Kodeks wykroczeń (Dz.U. z 2007 r., nr 109, poz. 756, z późn. zm.) polegającego na umieszczaniu treści nieprzyzwoitych lub używaniu nieprzyzwoitych słów w przestrzeni publicznej. Pełnomocnik zaznaczyła, iż możemy mieć również w tym przypadku do czynienia z przestępstwem z art. 212 § 1 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz.U. z 1997 r., nr 88, poz. 553, z późn. zm.), polegającym m.in. na pomawianiu innej osoby lub grupy osób o takie postępowanie lub właściwości, które mogą poniżyć ją w opinii publicznej, oraz z przestępstwem artykułu 197 § 2 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny, polegającym na doprowadzeniu osoby przemocą, groźbą bezprawną lub podstępem do poddania się innej czynności seksualnej albo wykonania takiej czynności.

USTAWA Z DNIA 5 STYCZNIA 2011 R. – KODEKS WYBORCZY

Kolejnym, podjętym przez ustawodawcę tematem związanym z polityką równościową, jest prawo wyborcze. Mimo że system kwotowy jest zalecany przez UE jako metoda wyrównywania szans kobiet i mężczyzn w ciałach przedstawicielskich³⁶, w Polsce był wielokrotnie odrzucany przez partyjnych liderów. Sytuacja zmieniła się dopiero na początku 2011 roku, gdy Sejm uchwalił ustawę o kwotach³⁷ i Polska dołączyła do innych krajów europejskich takich jak Belgia, Norwegia, Dania, Finlandia, Holandia, Niemcy, Włochy czy Francja³⁸. W myśl nowych przepisów, żeby lista została zarejestrowana, musi być na niej nie mniej niż 35% kobiet i nie mniej niż 35% mężczyzn. Projekt ustawy (co ważne, pierwotnie wprowadzającej parytety, czyli równy udział kobiet i mężczyzn na listach wyborczych) był obywatelską inicjatywą zgłoszoną przez Kongres Kobiet (podpisało się pod nim ponad 154 tysięcy osób: kobiet i mężczyzn)³⁹. Sejm nie przyjął poprawek dotyczących naprzemiennego umieszczania osób różnych płci na pierwszych pięciu miejscach na listach wyborczych (system suwakowy) oraz konieczności zagwarantowania kwoty w przypadku rezygnacji któregoś z kandydatów. W Senacie projekt ustawy uzyskał poparcie 54 senatorów (na

³⁶ Ł. Wawrowski, *Polityka równych szans: instytucjonalne mechanizmy zwiększania partycypacji kobiet w strukturach politycznych na przykładzie państw Unii Europejskiej*, Toruń 2007, s. 586-626.

³⁷ Ustawa z dnia 5 stycznia 2011 r. o zmianie ustawy – Ordynacja wyborcza do rad gmin, rad powiatów i sejmików województw, ustawy – Ordynacja wyborcza do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej oraz ustawy – Ordynacja wyborcza do Parlamentu Europejskiego, Dz.U. 2011 nr 34, poz. 172.

³⁸ E. Lisowska, *Równouprawnienie kobiet i mężczyzn w społeczeństwie*, Warszawa 2008, s. 222.

³⁹ <http://www.stowarzyszeniekongreskobiet.pl/parytety.html> [dostęp: 17.01.2011].

91 obecnych). Omawiana ustawa o zmianie ustawy – Ordynacja wyborcza do rad gmin, rad powiatów i sejmików województw, ustawy – Ordynacja wyborcza do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej oraz ustawy – Ordynacja wyborcza do Parlamentu Europejskiego została uchylona i w jej miejsce pojawił się Kodeks wyborczy⁴⁰, w którym utrzymano zapisy na temat kwot.

USTAWA Z DNIA 26 CZERWCA 1974 ROKU – KODEKS PRACY

Zasada równego traktowania oraz zakaz dyskryminacji znalazły się m.in. w przepisach ustawy z dnia 26 czerwca 1974 roku Kodeks pracy⁴¹. Z dniem 1 stycznia 2004 roku do kodeksu (dział pierwszy, rozdział IIa zatytułowany: Równe traktowanie w zatrudnieniu) dodano art. 183a do art. 183e. Regulacja ta była konsekwencją unijnych dyrektyw równościowych wymagających przeniesienia ich postanowień na grunt prawa krajowego w celu dostosowania polskiego prawa pracy do wymagań UE. Od 1 stycznia 2004 roku kodeksowy zakaz dyskryminacji obejmuje więc, poza nierównym traktowaniem ze względu na płeć, także przypadki nierównego traktowania ze względu na inne niedozwolone kryteria dyskryminujące. Zgodnie z art. 11³ jakkolwiek dyskryminacja w zatrudnieniu, bezpośrednia lub pośrednia, w szczególności ze względu na płeć, wiek, niepełnosprawność, rasę, religię, narodowość, przekonania polityczne, przynależność związkową, pochodzenie etniczne, wyznanie, orientację seksualną, a także ze względu na zatrudnienie na czas określony lub nieokreślony albo w pełnym lub w niepełnym wymiarze czasu pracy – jest niedopuszczalna. Chociaż lista niedozwolonych kryteriów dyskryminujących jest otwarta, najczęściej w praktyce działania polskich sądów spotyka się sprawy dotyczące dyskryminacji ze względu na płeć, wiek i niepełnosprawność. Z definicji zasady równego traktowania w zatrudnieniu wynika, że ochroną w ramach tej podstawowej zasady prawa pracy objęci są: kandydaci do pracy, pracownicy i byli pracownicy. W Kodeksie pracy wskazano, że pracownicy powinni być równo traktowani w zakresie nawiązywania i rozwiązywania stosunku pracy, warunków zatrudnienia, awansowania oraz dostępu do szkolenia w celu podnoszenia kwalifikacji zawodowych. Postanowienia antydyskryminacyjne i wprowadzenie zasady równego traktowania w dostępie i korzystaniu z usług rynku pracy i instrumentów rynku pracy zawarte są także w ustawie z 2004 roku o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy⁴².

⁴⁰ Ustawa z dnia 5 stycznia 2011 r. – Kodeks wyborczy, Dz.U. 2011 nr 21, poz. 112, z późn. zm.

⁴¹ Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 roku – Kodeks pracy, Dz.U. 1974 nr 24, poz. 141, z późn. zm.

⁴² Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, Dz.U. 2004 nr 99, poz. 1001, z późn. zm.

WPŁYW ZASADY SPRAWIEDLIWOŚCI SPOŁECZNEJ NA ROZUMIENIE ZASADY RÓWNOŚCI

W orzeczeniach Trybunału Konstytucyjnego dotyczących ustalania kryteriów różnicowania podmiotów podobnych bardzo często można zetknąć się z odniesieniami do zasady sprawiedliwości społecznej. Owa zasada może być na przykład źródłem wprowadzania tzw. „uprzywilejowania wyrównawczego” w celu zmniejszania faktycznych nierówności między ludźmi⁴³. Ustalenie wzajemnych relacji zasady równości wobec prawa i sprawiedliwości społecznej (głównie rozdzielczej) jest bardzo trudne, gdyż, jak wielokrotnie podkreślał Trybunał Konstytucyjny, często mamy do czynienia z nakładaniem się na siebie owych dwóch zasad⁴⁴. W orzecznictwie możemy odnaleźć także tezę o korygującej roli zasady sprawiedliwości w stosunku do zasady równości. Pewne jest że trybunał częstokroć, analizując naruszenia prawa, badał także, czy naruszenie zasady równości oznacza tym samym naruszenie zasady sprawiedliwości społecznej. Uznano bowiem, że są to zasady odrębne, skłaniając się do interpretacji, że równość jest pochodną sprawiedliwości. W poszczególnych orzeczeniach nie trzymano się jednakże obranej linii interpretacyjnej, co spowodowało krytykę ze strony doktryny, a w konsekwencji brak jasnych i jednolitych poglądów na ten temat. Zauważył to Jan Nowacki i w publikacji *Sprawiedliwość a równość w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego* podsumował całość rozważań trybunału na temat przenikania się zasad równości i sprawiedliwości. Wykazał tym samym, iż równość jest raz traktowana jako zasada odrębna, czasami jako zasada pochodna od sprawiedliwości, a jeszcze kiedy indziej jako element (reguła) sprawiedliwości. Ponadto czasami te dwie zasady kumulują się lub jeszcze innym razem sprawiedliwość jest czymś nadrzędnym⁴⁵. Autor uznał, iż to reguły sprawiedliwości wskazują sposób, jak poszczególne dobra mogą być rozdzielane: równo bądź nierówno. Nowacki w swojej pracy udowodnił, że „w wielu przypadkach sprawiedliwego, ale zróżnicowanego podziału dóbr reguła równości w ogóle się nie pojawia”⁴⁶.

Jerzy Oniszczyk, analizując orzecznictwo trybunału, wysunął tezę, iż „sprawiedliwość wymaga, aby zróżnicowanie prawne podmiotów (ich kategorii) pozostawało w odpowiedniej relacji do różnic w ich sytuacji faktycznej. (...) Równych traktować należy równo, a podobnych podobnie”⁴⁷. Pomimo rozmaitych rozbieżności związanych z interpretacją relacji, istniejącej między zasadą sprawiedliwości a zasadą równości, pewne jest, że Trybunał Konstytucyjny uznał, iż „nie wolno tworzyć takiego prawa, które zróżnicowałoby sytuację prawną podmiotów, jeżeli ich sytuacja faktyczna jest taka sama”⁴⁸.

⁴³ J. Oniszczyk, *Równość: najpierwsza z zasad i orzecznictwo TK*, Warszawa 2004, s. 416.

⁴⁴ Z. Ziemiński, *Sprawiedliwość społeczna jako pojęcie prawne*, Warszawa 1996, s. 13.

⁴⁵ D. Dudek (red.), *Zasady Ustroju III Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2009, s. 97-96.

⁴⁶ J. Nowacki, *Sprawiedliwość a równość w orzecznictwie trybunału konstytucyjnego*, [w:] J. Nowacki (red.), *Studia z teorii prawa*, Kraków 2003.

⁴⁷ J. Oniszczyk, *Równość: najpierwsza...*, s. 55.

⁴⁸ Ibidem.

Przykładem orzeczenia, w którym wystąpiły zarówno kwestie równości, jak i sprawiedliwości, może być orzeczenie w sprawie dotyczącej uprzywilejowania pracowników i współpracowników sektora energii elektrycznej, w kontekście korzystania przez nich z darmowych dostaw energii. Sprawę rozstrzygnięto 12 kwietnia 1994 roku (orzeczenie TK U 6/93). Trybunał uznał, iż objęcie tym przywilejem osób, które nie są jednocześnie objęte Układem Zbiorowym Pracy, jest niesprawiedliwe. W uzasadnieniu napisano, że „jeżeli w podziale dóbr (...) występują niesprawiedliwe różnice, wówczas różnice te uważane są za nierówności”⁴⁹. Uznano więc, że uprzywilejowanie pewnej grupy osób (w omawianym przypadku – grupy zawodowej – pracowników budownictwa energetycznego) jest podwójnie niesprawiedliwe. Po pierwsze, dlatego że inni pracownicy sektora budowlanego, ale niezwiązani z energetyką, takich przywilejów nie posiadają, a po drugie, dlatego że ta sytuacja wymusza na ogóle społeczeństwa finansowanie nieuzasadnionych, darmowych dostaw energii.

ZAKOŃCZENIE

„Wszyscy ludzie są równi – prawda ta stanowi fundament kultury europejskiej. Już starożytni Grecy byli dumni, że demokratyczny ustrój, który stworzyli, był ustrojem isonomii – równości wobec prawa. Równość ta stanowi po dzień dzisiejszy jądro każdej demokracji i każdego praworządnego państwa”⁵⁰. Równość płci zarówno w wymiarze *de jure*, jak i w wymiarze *de facto* stanowi ważny fundament przepisów krajowych, tym ważniejszy, że ma rangę konstytucyjną. Jest ponadto zasadą mającą odniesienie do wszystkich innych zasad konstytucyjnych w państwach demokratycznych. Jak wielokrotnie podkreślał Trybunał Konstytucyjny, zasada równości ma charakter uniwersalny i wszelkie jej ograniczenia, które nie wynikają z dążenia do pogłębienia faktycznej równości społecznej, są niedopuszczalne.

Pewne jest, że realizacja zasady równości kobiet i mężczyzn wymaga uwzględniania perspektywy płci w głównym nurcie wszystkich procesów politycznych, społecznych i gospodarczych na każdym ich etapie. Dlatego prowadzona przez państwo polityka równości płci powinna opierać się na celowym, systematycznym i świadomym wdrażaniu w życie przepisów antydyskryminacyjnych i równościowych, a także na rzetelnej ocenie realizacji owych przepisów w praktyce, co ważne – z perspektywy ich wpływu na warunki życia kobiet i mężczyzn. Tylko takie podejście pozwoli na krok w stronę zapewnienia już nie tylko prawnej, ale także faktycznej równości przedstawicieli obu płci.

⁴⁹ Ibidem, s. 59.

⁵⁰ B. Liegl, B. Perchinig, B. Weiss, *Prawne i instytucjonalne aspekty przeciwdziałania dyskryminacji w Polsce*, Warszawa – Wiedeń 2004, s. 6.

Bibliografia

- Beck U., *Spółeczeństwo ryzyka. W drodze do innej nowoczesności*, Warszawa 2002.
- Dudek D. (red.), *Zasady ustroju III Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2009.
- Garlicki L., *Polskie prawo konstytucyjne. Zarys wykładu*, Warszawa 2008.
- Garlicki L., *Zasada równości i zakaz dyskryminacji w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego*, [w:] B. Oliwa-Radzikowska (red.), *Obywatel – jego wolności i prawa*, Warszawa 1998.
- <http://www.spoleczenstwoobywatelskie.gov.pl>.
- <http://www.stowarzyszeniekongreskobiet.pl/parytety.html>.
- http://www.unicef.org/gender/gender_57317.html.
- Kołąkowski L., *Mini wykłady o maxi sprawach: o władzy, o sławie, o równości, o kłamstwie, o tolerancji, o podróżach, o cnotcie, o odpowiedzialności zbiorowej, o kole fortuny, o wielkiej zdradzie i inne*, Kraków 1998.
- Konstytucja Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z dnia 22 lipca 1952 r., Dz.U. 1952 nr 33, poz. 232, z późn. zm.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. 1997 nr 78, poz. 483 z późn. zm.
- Krajowy Program Działań na Rzecz Równego Traktowania na lata 2013-2016, Warszawa, 10 grudnia 2013 r.
- Liegl B., Perchinig B., Weiss B., *Prawne i instytucjonalne aspekty przeciwdziałania dyskryminacji w Polsce*, Warszawa – Wiedeń 2004.
- Lisowska E. (red.), *Polityka różnorodności w administracji centralnej*, Kraków 2012.
- Lisowska E., *Równouprawnienie kobiet i mężczyzn w społeczeństwie*, Warszawa 2008.
- Łabno A., *Zasada równości i zakaz dyskryminacji*, [w:] L. Wiśniewski (red.), *Wolności i prawa jednostki oraz ich gwarancje w praktyce*, Warszawa 2006.
- Nowacki J., *Sprawiedliwość a równość w orzecznictwie trybunału konstytucyjnego*, [w:] J. Nowacki (red.), *Studia z teorii prawa*, Kraków 2003.
- Oniszczuk J., *Równość: najpierwsza z zasad i orzecznictwo TK*, Warszawa 2004.
- Orzeczenie TK z dnia 24 października 1989 r., sygn. akt K 6/89, OTK ZU 1989, poz. 7.
- Orzeczenie TK z dnia 27 czerwca 1995 roku, sygn. akt K 4/94, OTK ZU 1995, poz. 16.
- Orzeczenie TK z dnia 29 września 1997 r., sygn. akt K 15/97, OTK ZU 3_4/1997, poz. 37.
- Orzeczenie TK z dnia 3 marca 1987 roku, sygn. akt P 2/87, OTK ZU 1987, poz. 2.
- Paczeński A., *Kobiety w Parlamencie Europejskim. Przełamywanie stereotypów płci w polityce*, Wrocław 2006.
- Podgórska-Rykała J., *(Nie)równe traktowanie*, [w:] J. Podgórska-Rykała (red.), *Różni w życiu. Równi w prawach. Równość w polityce lokalnej*, Wrocław 2013.
- Rawls J., *Teoria sprawiedliwości*, Warszawa 1994.
- Sartori G., *Teoria demokracji*, Warszawa 1998.
- Ustawa konstytucyjna z dnia 17 października 1992 r. o wzajemnych stosunkach między władzą ustawodawczą i wykonawczą Rzeczypospolitej Polskiej oraz o samorządzie terytorialnym, Dz.U. 1992 nr 84, poz. 426, z późn. zm.
- Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, Dz.U. 2004 nr 99, poz. 1001, z późn. zm.
- Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 roku – Kodeks pracy, Dz.U. 1974 nr 24, poz. 141, z późn. zm.
- Ustawa z dnia 3 grudnia 2010 r. o wdrożeniu niektórych przepisów Unii Europejskiej w zakresie równego traktowania, Dz.U. 2010 nr 254, poz. 1700, z późn. zm.

Ustawa z dnia 5 stycznia 2011 r. – Kodeks wyborczy, Dz.U. 2011 nr 21, poz. 112, z późn. zm.
Ustawa z dnia 5 stycznia 2011 r. o zmianie ustawy – Ordynacja wyborcza do rad gmin, rad powiatów i sejmików województw, ustawy – Ordynacja wyborcza do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej oraz ustawy – Ordynacja wyborcza do Parlamentu Europejskiego, Dz.U. 2011 nr 34, poz. 172.

Wawrowski Ł., *Polityka równych szans: instytucjonalne mechanizmy zwiększania partycypacji kobiet w strukturach politycznych na przykładzie państw Unii Europejskiej*, Toruń 2007.

Ziemiński Z., *Sprawiedliwość społeczna jako pojęcie prawne*, Warszawa 1996.

Streszczenie

Równość płci zarówno w wymiarze *de jure*, jak i w wymiarze *de facto* stanowi jeden z priorytetów w działalności Organizacji Narodów Zjednoczonych, Rady Europy oraz Unii Europejskiej. Stanowi też ważny fundament przepisów krajowych, tym ważniejszy, że ma rangę konstytucyjną. Jest ponadto zasadą mającą odniesienie do wszystkich innych zasad konstytucyjnych w państwach demokratycznych. Jak wielokrotnie podkreślał Trybunał Konstytucyjny, zasada równości ma charakter uniwersalny i wszelkie jej ograniczenia, które nie wynikają z dążenia do pogłębienia faktycznej równości społecznej, są niedopuszczalne. W niniejszym artykule autorka zaprezentowała podstawowe regulacje prawne dotyczące zasady równości płci, odnosząc się do przepisów konstytucyjnych, a także innych aktów prawnych rangi ustawy regulujących m.in. rządową politykę równości płci, prawo wyborcze i prawo pracy. Rozważania zostały uzupełnione o kilka uwag zaczerpniętych z orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego.

Słowa kluczowe: równość, równość płci, zakaz dyskryminacji, konstytucja

GENDER EQUALITY PRINCIPLE – SELECTED NATIONAL LAW REGULATIONS

Summary: Gender equality, both *de jure* and *de facto*, is one of the priorities for United Nations, European Council and European Union activities. It is also an important foundation for the national legislation, even more so considering it has constitutional status. On top of that, it is also a principle applicable for all other constitutional principles in democratic countries. As the Constitutional Court repeatedly stressed, the principle of equality is universal and all its limitations, which are not a result of striving to deepen the current state of social equality, are unacceptable. In the following article the author presents basic legal regulations concerning the gender equality principle referring to constitutional laws and to other acts in the rank of statute regulating government policy on gender equality, electoral law and labour law. Reflections were supplemented by several comments taken from Constitutional Tribunal orders.

Keywords: equality, gender equality, non-discrimination, constitution